

جغرافیای تاریخی منطقه قروه و اسفند آباد

نهیة سنگین آبادی^۱

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ ایران اسلامی دانشگاه آزاد واحد سنندج

چکیده

جغرافیای تاریخی که در آن از سابقه انسان و گذشته تمدن و تاریخ بشری گفتگو می‌کند، تقسیم‌بندی مناطق جغرافیایی بر مبنای عوامل مشخص و معین در طی دوره های تاریخی وجود داشته است زیرا آگاهی از وضع جغرافیایی کشور و قوم مورد بحث در تاریخ امری ضروریست. منطقه قروه و بلوک اسفند آباد در استان کردستان واقع شده است و شعب سلسله جبال زاگرس در دهستان‌های آن کشیده شده است. در این مقاله سعی شده است به استناد متون جغرافیایی و تاریخی معتبر، خاستگاه جغرافیایی قروه و اسفند آباد و تحولات تاریخی آن در دوره های مختلف تاریخی و برخی ویژگی‌های جغرافیایی از قبیل حدود و شهرهای مهم، محصولات و آب و هوا بررسی گردد و گوشه هایی از جغرافیای تاریخی این منطقه روشن گردد.

واژه‌های کلیدی: جغرافیا، تاریخی، قروه، اسفند آباد

مقدمه

تنوع مطالعات تاریخی در طی ادوار گذشته سبب شده است که در مطالعات تاریخی تا به امروز حوزه های متعددی را شاهد باشیم. و در این میان جغرافیای تاریخی یکی از مهم ترین زمینه های مطالعات تاریخی است. جغرافیای تاریخی، که به مطالعه و بررسی جغرافیای طبیعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی یک منطقه در دوران گذشته و تعامل انسان و طبیعت و آثار فرهنگی آن می پردازد و از تأثیر عوامل جغرافیای بر رویدادهای تاریخی و سیر تکامل دولت ها و تغییرات حدود و ثغور در دوره های مختلف سخن می گوید. و همین امر ارتباط کلی تاریخ و جغرافیا را نشان می دهد.

۱- حدود طبیعی قروه و بلوک اسفند آباد:

با توجه اینکه قروه و بلوک اسفند آباد از بلوکات کردستان است لازم است که نخست به حدود طبیعی کردستان پرداخته شود. ناحیه ای که امروزه کردستان نامیده شود تا قرن هفتم هجری به اسامی مختلف خوانده شده و نام کردستان ظاهراً در اواخر دوره سلجوقی ایران به ولایات واقع مابین آذربایجان و خوزستان یعنی ولایات همدان و دینور و کرمانشاهان در شرق زاگرس ولایت شهرزور و سنجار در مغرب این سلسله اطلاق شده است و هیچ یک از رجالین و جغرافی نویسان ایرانی و عرب تا قرن هفتم هجری ذکری از کردستان سخنی بمیان نیاورده اند و اولین بار نام کردستان در کتاب نزهة القلوب حمدا... مستوفی مؤلف سال ۷۴۰ هجری دیده می شود). شمیم، ۱۳۱۲ ص (۱۹) لسترنج، ۱۳۹۳، ص. ۱۹۲)

اما کردستان امروزی با مرکزیت سنندج در دامنه ها و دشت های پراکنده سلسله جبال زاگرس میانی قرار گرفته است. از شمال به استان های آذربایجان غربی و زنجان، از شرق به همدان و زنجان، از جنوب به استان کرمانشاه و از غرب به کشور عراق محدود است. استان کردستان بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۹۰ دارای ۱۰ شهرستان، ۲۹ آبادی، ۳۱ بخش، ۸۶ دهستان و ۱۶۹۷ آبادی بوده است. و با کشور عراق ۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارد.

شهرستان های این استان عبارتند از: بانه، بیجار، دهگلان، دیواندره، سروآباد، سقز، سنندج، قروه، کامیاران و مریوان).

ostun-kd.ir)

ارتفاع قروه ۱۹۱۸ متر و گودترین نقطه آن ۱۶۹۲ متر از سطح دریا مرتفع تر است.

از بلوکات هفده گانه کردستان اسفند آباد است. این اسفند آباد در طرف شرقی شهر سنندج واقع است). وقایع نگار کردستانی؛ (۱۳۷۹، ص) (۴۳) روزشمار تاریخ معاصر ایران، ج ۱ ص (۴۶) از شمال به شهرستان بیجار، از جنوب به بخش سنقر کلیایی در استان کرمانشاه، از باختر به بیلاق و از خاور به شهر خداپنده لو محدود است). سنندجی؛ ۱۳۷۵، ص (۴۴۲)

و شهرستان قروه در خاور سنندج واقع شده است که از طرف شمال به شهرستان بیجار از خاور به شهرستان همدان و از جنوب به بخش سنقر کلیایی در استان کرمانشاه از باختر به بخش حومه سنندج محدود می‌گردد و از ۵ دهستان و ۲۴۷ آبادی تشکیل شده است و مرکز آن قصبه قروه می‌باشد). فرهنگ جغرافیان ایران ج- ۵ ص (۱۱)

این ۵ دهستان عبارتند از: دهستان اسفند آباد، ییلاق، چهار دولی، خدا بند لو، لک. شهرستان قروه به فاصله ۴۲۴ کیلومتری تهران واقع شده است.

بر طبق آخرین تقسیمات کشوری دهستان -ییلاق جزئی از دهگلان گردید.

قروه دارای ۳۰ درجه و ۱۳ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۵۰ دقیقه طول شرقی است). بیات، ۱۳۹۳، ص (۳۸۰)

۲- وجه تسمیه اسفندآباد و قروه:

در خصوص مبدأ و پیدایش شهر قروه و قدمت آن فعلاً سند محکم و قابل قبولی وجود ندارد اما با توجه به نام منطقه که « اسفند آباد » می باشد ، کلمه اسفند و اسفندآباد در فرهنگ دهخدا چنین معنی شده است:

اسفند : در اوستا سپننه صفت است (درتانیث سپننا) یعنی پاک و مقدس برابر سانکتوس لاتینی این صفت در اوستا از برای اهورا مزدا گروهی از ایزدان و مردمان و جزو آن آورده شده است .

اسفند آباد : یکی از بلوکات کردستان حد شمال قراء گروس حد شرقی قراء مهران حد جنوبی سنقر و کلیایی و حد غربی ییلاق مرکب از قروه « (دهخدا ، ص ۲۳۲۷)

پس با توجه به نام اسفند که لفظی زرتشتی و اینکه زرتشتیان در تأسیس قنات ها در ایران صاحب سبک و ساعی بوده اند و این امر راجز و فرائض حتمی و قطعی دینی آنان بوده ، نشانه محکمی از همت و اقدام آنان را می توان در شهر قروه مشاهده نمود . بدین جهت به روایتی قدمت قروه به دوران اشکانیان و ساسانیان بر می گردد . وجود چند رشته کاریز (قنات) در جنوب قروه ، رشته کاریز « جن یان » و رشته کاریز « خالصه » دلیل بر این مدعاست . نیاکان ما آوردن آب را از اعماق زمین به سطح زمین کاری مقدس می شمردند پس با توجه به این که آب نشانه حیات و تمدن است پیشینیان از سه هزار سال پیش در قروه سکونت داشتند و بنا به شرایط اقلیمی ییلاق و قشلاق می کردند . یعنی با شروع فصل بهار به این منطقه آمده بهاره کاری و با شروع فصل پاییز به مناطق گرمسیری کوچ می کردند . همچنین پیدا شدن سکه هایی که مربوط به دوران اشکانیان و ساسانیان بوده و هم اینک در موزه سنندج نگهداری می شود ، دلیل دیگر بر صدق این روایت است.

در خصوص وجه تسمیه قروه روایات بسیاری وجود دارد . که به چند مورد از این اسامی و معنای آنها اشاره می‌شود.

نام قروه برگرفته از واژه‌ی عربی « قرو » (« با فتح ق (به معنای «زمینی که قطع نشود) . «دهخدا ص. (۱۳۷۳)

علت این معنی آن است که قروه در میان دشتی قرار گرفته و اراضی مسطح آن چون زمینی یکپارچه که قطع نشود در میان کوه محصور است. در وجهی دیگر نام قروه برگرفته از واژه عربی «القرو» به معنای جوی بزرگ و دراز که در آن ستوران آب می خورند). مسعود، ۱۳۷۳، ج ۲ ص (۱۳۶۱)

این معنی برای قروه زمانی که قروه دشتی وسیع و خالی از سکنه بوده قابل قبول است. دکتر شفیع کدکنی در توضیح واژه «قرو» «و» قروی «آن را معادل دیوار کاهگلی و خانه ی حصیری دانسته است (۱۳۶۲) ص (۲۸۲)

با توجه به اینکه تا چند دهه پیشین قریب به اتفاق دیوارها و پشت بامها در جهت جلوگیری از نفوذ آب باران و زیبایی ظاهری پوشیده از یک لایه ی کاه گل بود. برای اهالی معنایی قابل قبول است. در معنایی دیگر قروه معرب کلمه فارسی میانه گور بگ (cor+Bag) است که کلمه ای ست نه مادی بلکه کاسی است) ماقبل مادها (مركب از «گر/گور» یعنی دشت و صحرا + بگ به معنای خدا که باهم «دشت خدا» معنی می دهند). اذکایی: ۱۳۷۸، ص (۹۳)

دراین بین نمی توان از نظرات و دیدگاه های آگاهان و اندیشمندان محلی چشم پوشی کرد که عده ای از آنان قروه را به معنای دشت شقایق دانسته اند زیرا قروه قبل از اینکه به شهر تبدیل شود دشتی مملو از شقایق بوده است. یا معنای دیگر که گروهی دیگر از این آگاهان محلی ذکر کرده اند اینکه کلمه قروه مرکب از دو کلمه «قر+وه .. یا «قر+به» «ما به معنای خاک خوب و حاصلخیز می باشد. این معنا نیز برای قروه با توجه به حاصلخیز خاک منطقه دور از ذهن نیست.

۳- پیشینه تاریخی قروه:

قرار گرفتن قروه در قلمرو مراکز تمدنی ایران) هگمتانه، دینور، (از نظر جغرافیایی آن را تحت نفوذ این شهرهای تاریخی قرار داده است. هگمتانه یا اکباتان که پایتخت حکومت ماد بوده است در ۷۲ کیلومتری شهر قروه قرار دارد. حکومت ماد توسط گروهی از آریائی ها نخستین حکومتی بود که در سال ۷۰۱ یا ۷۰۸ قبل از میلاد تشکیل شد. دنیور یکی از مراکز تمدنی است و از شهرهای دوره ساسانی می باشد. دنیور در اصل «ماه دینار» بوده و اصلش از قدیم «دینا وران» زیرا که اهالی آن دین زرتشت را بدون اجبار قبول کردند. بنابراین آن شهر را دین آوران گفتند). حکیم، ۱۳۶۲، ص (۸۲۳)

محال اسفند آباد و محدوده کنونی قروه، از دوران حکومت ترکمان، قراقریونلو و آق قویونلو بخشی از قلمرو علی شکر به شمار می‌آمد. علی شکر از امرای جهانشاه میرزا بود. و پیشکش از جانب جهانشاه به درگاه شاهرخ می‌آورد. در وقت وصول به مدینه سلطانیه از وفات حضرت خاقان { شاهرخ میرزا } خبر یافت و در سلطانیه توقف نمود. حاکم سلطانیه را از شهر بیرون کرد. جهانشاه میرزا آن طرف عراق که به آذربایجان اتصال داشت در حوزه تصرف آورد و داروغگان جغتای رو به فرار آوردند و همدان، قزوین و درگزین را تا به ولایت قم متصرف شدند (طهرانی، ص ۲۹۴) و از جانب جهانشاه میرزا امیرعلی شکر به ایالت همدان متعین گشت). همان منبع، ص(۲۹۷)

و از این تاریخ که حدود سال ۸۵۰) تا (۸۶۰ هجری است محال اسفند آباد که خود جزئی از همدان آن روز بوده است به قلمرو علی شکر معروف گردید). سنندجی؛ ۱۳۷۵، ص. (۴۴۲)

مرکز حکومت آن در سابق قریه قصلان بوده است. امان‌الله خان بزرگ والی کردستان قلعه، عمارت، مسجد، حمام و باغ و بیشه عمده ای در آنجا بنا نموده است). تاریخ مردوخ؛ ۱۳۷۹، ص. (۳۰۶)

زمانی که نادر ایران را در حیطه تصرف درآورد و دست بیگانگان را از کشور کوتاه نمود آماده مقابله با پاشایانی که در کرمانشاهان و همدان و کردستان سینه قرار داشتند گردید. نادر فرمودند: «از سلسله بنی اردلان کسی که شایسته حکومت و ریاست باشد وجود دارد تا بر تپه ایالت ملک اجدادی سرافرازش نمائیم یا نه؟ که درنهایت امر نادر سبحان ویردی خان را مأمور ایالت کردستان سینه نموده، سبحان ویردی خان پیش از استیلای رومیه بر ایران در بلوک اسفند آباد به سرپرستی املاک موروثی شاغل بوده اما پس از سلطه رومیان بر آن مرزوبوم از طرف سلطان عثمانی به حکومت اسفند آباد و گروس و خمسه منصوب گردیده و ملقب به سجان ویردی خان پاشا گردید و بر آن صفحات ثلاثه حکمروا گردید). اردلان، ۱۳۳۲، ص ۷۵ و (۷۴) اسفند آباد تابع کوره همدان بوده است.

این موقعیت در طول حاکمیت سلسله های صفویه افشاریه و زندیه نیز حفظ گردید. در زمان حاکمیت قاجارها اسفند آباد به یکی از بلوک‌های هجده گانه اردلان تبدیل شد که مرکز آن روستای قصلان بود. و به علت موقعیت میان راهی آن) راه همدان - سنندج (به تدریج رشد کرده و این روند از اواخر دوره قاجاریه شروع می‌شود.

۴- اوضاع طبیعی قروه و اسفند آباد:

ارتفاعات قروه و اسفند آباد: یکی از شعب سلسله جبال زاگرس از جنوب این دهستان و دهستان چهار دولی و گردنه اسدآباد گذشته به کوه الوند می‌رسد. در جنوب این دهستان به نام کوه بدر و پنج علی نامیده می‌شوند. ارتفاع قله کوه پنج علی از سطح دریا ۲۹۱۴ متر و قله بدر ۳۲۶۵ متر است). فرهنگ جغرافیایی/ ج ۱۳۳۱ ۵ ص. (۱۲)

کوه بدر (میهمین): میهمین دو قریه و در محال اسفند آباد واقع است این کوه بر آن دو قریه محیط است و بسیاری جای سخت و عادی از هرگونه درخت است. ولی زیاد، از حد تصور علف و گیاه در این کوه موجود است و بسیار خوش آبوهوا و بامنزرو صفا و سردسیر است). سنندجی، ۱۳۷۵، ص ۶۸. در دامنه‌ی کوه یک چشمه که به کانی شاپسند معروف است. آب صاف و گوارا دارد و اوقاتی که مرحوم سعید شاهنشاه شهید ناصرالدین‌شاه مغفور «البسمه الله حمل النور» تشریف‌فرمای کردستان شده خیمه و خرگاه سلطنتی را بر سر آن چشمه برافراشته و این آبرا پسند فرموده از کوه میهمین که به کوه «بدر» معروف و صفای آبوهوای آنجا بسیار تمجید کرده است). همان منبع، ص ۶۹.

علاوه بر این ارتفاعات دیگری نیز در جنوب و جنوب غربی این منطقه وجود دارد.

کوه بیخیر: به ارتفاع ۲۱۶۵ متر، کوه آصف‌آباد و سیفله و کوه ابراهیم عطار در نزدیکی روستای اوریه، کوه مانگادول در نزدیکی روستای تازه آباد سراوریه، رشته کوههای واقع در جنوب و جنوب شرقی قروه جزئی از رشته کوههای زاگرس به شمار می‌رود. از جمله این کوهها کوه شعبان کچل در نزدیکی روستای شیروانه است. در شمال و شمال شرقی قروه نیز کوههای معروفی وجود دارد که برخی از آنها آتش‌فشان‌های قدیمی هستند که اکنون غیر فعالند از جمله آنها می‌توان کوه شیدا را نام برد). نجفی؛ ۱۳۶۹، ص ۵۴۸. دشت قروه در میان این کوهها احاطه شده است.

۵- منابع آبی:

رودخانه ها: رودخانه‌های اصلی و فرعی شهرستان قروه در زبان کردی رایج منطقه اغلب با پیشوند «چم» همراه می‌باشد. مانند «چم‌شور». «یکی از معانی این واژه در زبان کردی رودخانه و بیشه اطراف رودخانه است). شرفکندی ۱۳۸۸، ص ۲۱۹. **رودخانه حاجی چا:** رود حاجی چا که آن را آجی چا هم خوانده‌اند، در محال اسفند آباد کردستان واقع و منبع آن کوهستانات چهار دلی است. از جنوب به‌جانب شمال در جریان است. از یک‌فرسخی قریه قصلان که شرقاً دوازده فرسخی سنندج است، می‌گذرد و از منبع این رود تا قصلان پنج فرسنگ است. و از آنجا به فاصله شش فرسنگ دیگر به رودخانه تلوار داخل و از آنجا به رودخانه قزل اوزن ملحق و مجموعاً به رودخانه رشت واصل می‌شود). سنندجی، ۱۳۷۵، ص ۶۲.

این رودخانه در زبان کردی چم‌شور گفته می‌شود.

غیراز آن پرآب‌ترین رودخانه دهستان عبارتند: از رودخانه جامه شوران -سراب قحط، آونگان -شور آب‌ها -سریش آباد -اوریه - و بهج و رودخانه شور که سیلاب ارتفاعات خاور دهستان به آن می‌ریزد و چون از اراضی شورزار و گچی می‌گذرد شور است). فرهنگ جغرافیایی؛ ۱۳۳۱، ج ۵، ص ۱۲.

چشمه ها: چشمه سراب در جنوب غربی قروه و کانی شاه سپند در دامنه شمال کوه میهمین (بدر) و چشمه آب معدنی باباگرگر که از جمله چشمه های منطقه است که امروزه جزئی از جاذبه های تاریخی و فرهنگی منطقه نیز محسوب می گردد.

۶- آب وهوا:

کردستان به علت مرتفع بودن کوهپایه های دارای آب و هوای سرد کوهستانی است. قله کوه های کردستان در بیشتر ماه های سال پر از برف است و مقدار ریزش باران آن یکسان نیست و در جلگه ها مقدار ریزش باران سالیانه بین ۲۰۰-۴۰۰ میلی متر است (صفی زاده، ۱۳۷۸، ص ۱۳۶)

در محال اسفند آباد و قروه هوای سردسیر زمستان طولانی (آبان تا اوایل اردیبهشت) تابستان آن معتدل و شب های آن سرد می باشد. (فرهنگ جغرافیایی؛ ۱۳۳۱، ص ۱۲)

۷- زندگی جانوری و پوشش گیاهی:

بخش عمده ای از پوشش گیاهی استان کردستان را مراتع تشکیل می دهند و در نواحی شرقی و قروه مراتع فقیر دیده می شوند. مراتع زیستگاه های طبیعی و منطقه کوهستانی بدرو پریشان در میان مراتع شهرستان قروه از شهرت و اهمیت بیشتری برخوردار است. (صالحی، ۱۳۹۳، ص ۱۰۰)

سابقاً مراتع طبیعی زیاده تر بود. و هم از نظر کمی و کیفی بیشتر قابل توجه بوده است. از مراتع فوق روزه روز کمتر می شود به دلیل اینکه زراعت دیم در منطقه رایج است. (نجفی؛ ۱۳۶۹، ص ۱۴۲)

حیات وحش منطقه بسیار غنی و متنوع بوده و در زیستگاه های طبیعی گونه های مختلفی از انواع پرندگان، خزندگان، گوشت خواران و علف خواران وجود دارد که امروزه به دلیل شکار بی رویه تعدادی از این گونه ها یا به طور کامل از بین رفته اند و یا در خطر انقراض و نابودی قرار گرفته اند.

چمن و مراتع در این بلوک فراوان است. سی سال قبل، آهوی زیادی گله گله در دشت اسفند آباد بود و از هر قبیل شکار کوهی داشت. حالا به واسطه معموری و کثرت نفوس، اینها وجود ندارند. (سنندجی، ۱۳۷۵، ص ۲۵)

۸- دین و مذهب و زبان:

اکثر اهالی این منطقه جزو پیروان مذهب جعفری بوده اند.

در کتاب حدیقه ناصری صفحه ۵۴ این موضوع به صراحت بیان شده است...». اهالی این بلوک شیعه و جعفری مذهب هستند».

همچنین در کتاب تحفه ناصری ص ۲۳ نیز به این موضوع اشاره شده است.

...«غالب رعایای سکنه دهات اسفند آباد بر مذهب جعفری هستند.»

البته این ویژگی تاریخی و فرهنگی اسفند آباد و قروه در گذر زمان دستخوش تغییراتی شده است و بر جمعیت اهل سنت منطقه افزوده شده است.

اهالی ترک زبان هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی همگی شیعه مذهب هستند بعضی از ساکنان کردزبان (گوران، لک، اورامی) هم بر مذهب شیعه جعفری هستند. منابع تاریخی و شواهد زبان شناختی از لک بودن عبدالملکی ها حکایت دارد. مردوخ کردستانی ضمن بر شمردن طوایف لک، کردهای ساکن اسفند آباد قروه کردستان) که جایگاه عبدالملکی ها نیز هست (را جزیی از آن ها می داند) مردوخ کردستانی، ۱۳۷۹، ۱۲۰). در منابع هم هر جا که از مناطق محل سکونت لک ها سخن به میان آمده مطابق با محل سکونت عبدالملکی ها بوده است) توحید، ۱۳۷۸، ۴۹۹). بنابراین عبدالملکی ها لک اند که با گویش گورانی (اورامی) (سخن می گویند، و گویش گورانی) اورامی (گویش مشترک همه کردهای جنوبی از جمله لک هاست. لک ها شاخه بزرگی از کُرد بوده که ما بین استان های ایلام، کرمانشاه و لرستان قرار دارند اما ساکنان کرد زبان شاخه های سورانی و اردلانی سنی هستند و بر مذهب شافعی.

یکی از دهات اسفند آباد که به اسم امامزاده باباگرگر موسوم است امامزاده بزرگی که معروف سید جمال الدین مدفون است و مدفن او بر بالای تپه واقع است. زیارتگاه عموم آن دهات و اهالی خمسه و گروس است. در زیر تپه که مرتفع و مدفن آن حضرت است یقیناً دریاچه ای خواهد بود. زیرا اتصالاً صدای عجیب و غریب مثل صدای جزر و مد می کند... پانصد قدم فاصله از مدفن جایی هست که آن را) دنکز (می گویند این هم لفظ ترکی است. یعنی دریا. این دنکز مدور و عمیق است متجاوز از دویست قدم محوطه آن می شود؛ پر از آب و این آب مایل به سرخی است). سنندجی، ۱۳۷۵، ص(۲۳)

۹- شهرهای قروه بر اساس آخرین تقسیمات کشوری:

سریش آباد: در شمال قروه -خاک آن جلگه ای است و سردسیر آب آن از چشمه و قنات تأمین می شود محصول آن غلات و انگور انواع لبنیات و میوه جات است. مردم آن به زراعت و گلخانه داری اشتغال دارند شیعه اثنی عشری هستند و به زبان ترکی تکلم می کنند). فرهنگ جغرافیای ج ۵، ص(۲۳۹)

دیزج: جنوب خاوری قروه -جلگه ای و سردسیر است

آب آن از چشمه تأمین می‌شود و محصولات این منطقه غلات و لبنیات است و مردم به زراعت و گله داری اشتغال دارند. به زبان کردی و فارسی تکلم می‌کنند و شیعه مذهب هستند). همان منبع /ص(۱۹۷)

دلبران: deLbaRAN شمال خاوری قروه - این منطقه تپه ماهوری است و سردسیر آب آن از چشمه تأمین می‌شود. محصولات آن غلات و انگور و حبوبات و لبنیات است. سکنه آن شیعه مذهب بوده به زبان فارسی و ترکی تکلم می‌کنند و به زراعت و گله داری اشتغال دارند). همان منبع ۱۹ ص(۱۸۴)

قلعه: در جنوب قروه، سکنه آن شیعه اثنی عشری بوده و به زراعت اشتغال دارند و طایفه عبدالملکی از جمله ساکنین آن هستند.

۱۰- طوایف و ایلات مهم قروه و اسفند آباد:

طایفه شیخ اسماعیلی: این طایفه در عهد سلطنت فتحعلی شاه که مرحوم حاجی میرزا احمد کردستانی در دارالخلافه طهران داروغه دفتر بود، قریه دیزج من محال اسفند آباد کردستان را خریده این عشیره را از سمت کله و داوره من توابع بغداد دلالت و استمالت نموده به خاک کردستان آورده و در قریه مزبور مرتع و مزرع داده بهار و تابستان را در آنجا علف چرانی کرده و پائیز و زمستان بعضی در گرمسیرات لرستان و برخی در زهاب، قشلاق می‌نمایند). وقایع نگار کردستانی، ۱۳۸۱ و ص(۵۶)

طایفه براز: از سمت خاک عثمانی در سلطنت امیرکبیر، امیر تیمور، جد آنها «کهیا صالح» را با قریب دو سه هزار خانوار کوچانیده و در خاک کردستان ایران جا به جا نموده پس از آن و به اقتضای وقت و به مرور دهور این ایل براز متصرف شده، بعضی فرار و دوباره به خاک عثمانی مراجعت کرده و برخی خیمه نشینی را ترک و قریب چهل سال است در پاره ای از دهات کردستان ایران خانه ساخته و سکونت ورزیده به زراعتکاری و رعیتی مشغولند در قریه عباسجوب از دهستان ییلاق شهرستان قروه قریب شصت خانوار و در قریه یالغوزآغاچ اسفند آباد سی خانوار سکونت اختیار کرده.

(صفی زاده، ۱۳۷۸، ص(۳۶۹)

ایل عبدالملکی: ایل عبدالملکی یکی از ایلات کُرد ایران است که به زبانی بسیار نزدیک به کردی اورامی سخن می‌گویند، مسلمان و پیرو مذهب شیعه اثنی عشری می‌باشند. واژه عبدالملکی در شناسنامه های قدیمی «اوملکی» نوشته شده است و «اوملکی» «مأخذی از» آور ملک «است». آور «در زبان کردی هورامی به معنی آتش است. آور ملک ناحیه و سرزمینی بوده که آتش در آن مدام روشن و شعله ور بوده است» عبدالملکی، ۱۱، (۱۳۸۸) بنابراین واژه عبدالملکی برگرفته از اعتقادات رایج

زرتشتیان بوده که در آن آتش جایگاه ویژه ای داشته است. طایفه عبدالملکی علاوه بر شهر قروه کردستان، در شهرهایی چون سرپل ذهاب، قصر شیرین، اسلام آباد غرب که بیشتر به طوایف جاف و گوران وابسته هستند ساکن می باشند. درباره خاستگاه اصلی عبدالملکی ها نیز اختلاف نظر وجود دارد. برخی زادگاه اصلی نیاکان عبدالملکی های قبل از اسلام را در ارتفاعات پاه و اورامان می دانند که مشخص نیست به چه علت و از چه زمانی بعد از ورود اسلام، آن ها از آن مناطق کوچ کرده و به نواحی جنوبی تر مهاجرت کرده اند (سلیمی عبدالملکی، ۲۸، ۱۳۸۱) با استناد به منابع تاریخی و شواهد موجود تلاش کسانی که سعی در اورامی بودن اصالت عبدالملکی ها دارند، توأم با ضعف ادله های تاریخی و زبان شناختی است. شباهت نزدیک زبان عبدالملکی ها با کردی مناطق اورامانات تنها دلیل برخی پژوهشگران است (سلیمی عبدالملکی، ۱۳۸۱، ۱۱۲) که مردمان این ایل را برخاسته از منطقه اورامانات می دانند.

طایفه لک: این طایفه پیشترها خیمه نشین و به طور قشلاق نشینی و ییلاق نشینی روزگار بسر برده اند ولی قریب هشتاد سال خانه نشین شده اند. بعضی از آنها در بلوک اسفند آباد کردستان درقرای چهار گاو، علی وردی و غیره خانه نشین شده اند. (وقایع نگار کردستانی؛ ۱۳۸۱، ص ۷۲)

نتیجه گیری:

قروه به عنوان دشتی پهناور و در شرق کردستان در گذشته بخشی از بلوک اسفند آباد بوده و قصبه ای بود، و از اواخر دوره قاجاریه رو به رشد و ترقی نهاده است و قرار گرفتن آن بر سر راه اصلی همدان- سنندج در پیشرفت و توسعه آن تأثیر بسزایی داشته است. تولیدات کشاورزی آن در گذشته بیشتر از کفاف و اهالی منطقه بوده و بیشتر آن به همدان فرستاده می شد. در این منطقه رودخانه های پر آب و ارتفاعات زیادی وجود دارد. و همچنین ویژگی آب و هوایی منطقه سبب شده که پوشش گیاهی وزندگی جانوری متنوعی در این منطقه دیده شود. در این منطقه طوایف محلی چون لک -شیخ اسماعیلی و براز سکونت دارند که پیرو مذاهب شیعه اثنی عشری و سنی شافعی هستند. و به زبان ترکی و کردی تکلم می کنند.

منابع:

- ۱-اذکایی، پرویز) تابستان (۱۳۷۸ سناهای باستان، فصلنامه ایران شناخت، شماره ۱۳، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۲-اردلان، مستوره) بی تا. (تاریخ اردلان. به کوشش ناصر آزار پور، تهران: چاپخانه بهرامی
- ۳-بیات، عزیز الله (۱۳۹۳) کلیات جغرافیای طبیعی و تاریخی ایران. تهران: امیرکبیر
- ۴-توحیدی، کلیم الله) کانیمال (، حرکت تاریخی کرد به خراسان، ج ۵، مشهد، نشر مهبان، ۱۳۷۸
- ۵-کیم، محمدتقی خان (۱۳۶۲) جغرافیای تاریخی شهرهای ایران، به اهتمام محمدعلی صوتی و جمشید کیانفر، تهران: انتشارات زرین

- ۶- دهخدا، علی اکبر، بی تا (لوح فشرده لغت نامه .تهران :دانشگاه تهران
- ۷- سلیمی عبدالملکی، حسن. (۱۳۸۱) پیشینه عبدالملکی ها در مازندران و کردستان. ساری: انتشارات شفلین
- ۸- سنندجی .میرزا شکرا .(۱۳۷۵) ...تحفه ناصری) در تاریخ و جغرافیای کردستان (با تصحیح و مقابله و توضیحات حشمت الله طبیبی، تهران :انتشارات امیرکبیر
- ۹- شرفکندی، عبدالرحمن (۱۳۶۹) فرهنگ کردی .فارسی، تهران :انتشارات سروش
- ۱۰- شفیع کدکنی، محمدرضا. (۱۳۶۲) گزیده غزلیات شمس تهران :شرکت سهامی کتاب های جیبی
- ۱۱- شمیم همدانی، علی اصغر. (۱۳۱۲) کردستان-تبریز :مطبعه و مهررز نیسازی .امید
- ۱۲- عبدالملکی، جمشید. (۱۳۸۸) تاریخچه دیرین عبدالملکی ها (و...) بی جا، ناشر مولف
- ۱۳- صفی زاده، صدیق .(۱۳۷۸) تاریخ کرد و کردستان -تهران : آتیه
- ۱۴- صالحی، محسن. (۱۳۹۳) بلوک اسفند آباد، مؤلف
- ۱۵- طهرانی :ابوبکر (۱۳۵۶) دیار بکریه . کتابخانه طهوری
- ۱۶- فراهانی ، حسن ، ۱۳۴۷ ، روز شمار تاریخ معاصر ایران ج ۱ ، تهران، موسسه مطالعه و پژوهش های سیاسی
- ۱۷- السترنج، گای. (۱۳۳۷) جغرافیای تاریخی سرزمین های خلافت شرقی، ترجمه محمود عرفان، تهران :بنگاه ترجمه و نشر کتاب
- ۱۸- مسعود، جبران. (۱۳۷۳) فرهنگ الفبایی الرائد عربی-فارسی. (ترجمه رضا انزابی نژاد، تهران: موسسه انتشارات آستان قدس رضوی
- ۱۹- مردوخ، شیخ محمد. (۱۳۷۹) تاریخ مردوخ، تهران :کارنگ
- ۲۰- نجفی، سید ید الله .(۱۳۷۵) جغرافیای عمومی استان کردستان، تهران :انتشارات امیر کبیر
- ۲۱- وقایع نگار کردستانی، میرزا علی اکبر .(۱۳۷۹) حدیقه ناصریه و مرآت الظفر .به کوشش محمد رئوف توکلی، تهران :توکلی

منابع اینترنتی :

_تارنمای استانداری oustan-kd.ir :

_وبگاه گروه کوهنوردی قاجر ghajer.com